

Захист прав споживачів фінансових послуг при тотальній фінансовій безграмотності населення

Олександр Савченко «Дзеркало тижня. Україна» №12, 30 березня 2012, 21:00

Фото Андрій Товстиженко, ZN.UA

Чому захищати права споживачів фінансових послуг дуже важливо? Річ у тім, що фінансові продукти і послуги — це особливий товар, якість якого можуть зрозуміти лише добре підготовлені споживачі. Навіть серед людей з економічною освітою та досвідом роботи їх небагато. Серед споживачів цих товарів і послуг (банківські депозити і кредити, страхові поліси, недержавні пенсії, довірче управління грошми, інвестиції у венчурні фонди, а також будь-які інші інвестиційні фонди тощо) можна виділити групу ризику, за влучним висловом Стігліца. Групу ризику становлять люди, які не мають фінансових знань, якщо сказати чесно, це фінансово безграмотні люди. На жаль, така група становить 90% від усіх споживачів фінансових послуг. По суті, це переважна більшість дорослого населення України.

У 2011 році Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) проводило дослідження в Україні щодо визначення рівня фінансової грамотності населення. Результати, як і очікувалося, були невтішними. Ми — один з найбільш фінансово безграмотних народів у Європі! Цікаво зазначити, що хоча понад 60% респондентів вважали себе фінансово грамотними, однак **менше чверті** опитаних змогли відповісти **на п'ять із семи запитань**, відповіді на які необхідно знати, щоб мати можливість самостійно управляти особистими фінансами.

Тому перед державою стоїть непросте завдання: **організувати ринок найскладніших продуктів і послуг в умовах, коли споживачі цих послуг практично не розуміють, як оцінити їх якість.** Однак це ще не все. Остання криза підтвердила висновки економістів про те, що ринки активів і особливо фінансові ринки недосконалі (турбулентні) за своєю сутністю, рівновага на цих ринках неможлива. Зрозуміло, що ці ринки треба регулювати як на макрорівні, щоб забезпечити фінансову стабільність у країні, так і на мікрорівні, щоб превентивно забезпечити захист прав споживачів фінпослуг (пруденційне регулювання). Цей висновок показує, що до всіх учасників фінансових ринків мають висуватися підвищені вимоги. Йдеться насамперед про регуляторів фінансових ринків на чолі з НБУ, а також про всі фінансові організації, включаючи банки, оскільки всі вони є соціально небезпечними інститутами, особливо коли їх візаві — фінансово неграмотні споживачі.

Більш того, представники фінансових організацій, керуючись своєю матеріальною вигодою, приймають рішення, які часто йдуть врозрід як з інтересами споживачів фінансових послуг, так і з суспільною вигодою. Ще важливіші закономірності нещодавно відкрили нобелівський лауреат Дж. Акерлоф і проф. Роберт Шіллер. Вони встановили, що три останні фінансові кризи пов'язані зі станом моралі банкірів і фінансистів: «Економічний цикл залежить від того, як змінюється ставлення до необхідності поводитися порядно і скільки людей поводить нечесно». Отже, **у період рецесії кількість учасників фінансових ринків, які поведуться непорядно, зростає**. Причому, якщо на початку кризи йшлося переважно про банки і кредитні спілки, то сьогодні на авансцену вийшли інші небанківські фінансові організації — страхові компанії та особливо компанії з управління активами (КУА).

Щодо останніх наведу такий факт: із 20 найбільших публічних інвестиційних фондів 15 у 2011 році показували збитки!

Перейдемо до рекомендацій. Ми вважаємо, що найдієвішими інструментами пруденційного регулювання фінансових послуг є:

- вимоги до мінімального капіталу фінансових установ;
- обмеження щодо максимального левериджу (відношення всіх активів до власного капіталу) фінансових установ;
- запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності та аудиту (МСФЗ), а також адекватні розрахунки резервів за втратами як організацій, так і їхніх клієнтів за всіма активними операціями;
- відповідальність капіталом (покриття частини втрат клієнтів капіталом фінансової організації)!

Якщо розглядати банківську систему України, то діючі нормативи регулювання в принципі відповідають світовим стандартам і є достатніми за всього двох, але дуже важливих умов.

Перше: аудит проводиться **відповідальними** аудиторськими компаніями, а резерви з активних операцій оцінюються не за стандартом НБУ, а виключно за стандартами МСФЗ! Більш того, я рекомендував би Національному банку скоротити і послабити деякі нормативи. Про жорсткість банківського регулювання свідчить той факт, що середньозважений коефіцієнт достатності капіталу першого рівня, розрахований 2009 року за показниками десяти найбільших банків в Україні, був найбільшим у світі і становив майже 15% (у США — близько 9%, Польщі — 11, Китаї — всього 6%). Другою умовою ми вважаємо впровадження інституту «банкрутства» фізичної особи. В умовах дії такого інституту банки самі думатимуть і про валютні кредити, і про заставу, і про платоспроможність клієнта, але головне — про відсоткову ставку за кредитами.

Щодо небанківських фінансових організацій ми пропонуємо запровадити такі нормативи: мінімальний статутний капітал на рівні 1 млн. євро для КУА та страхових компаній; максимальний леверидж для закритих венчурних (непублічних) фондів — 50, страхових компаній — 25; максимальний леверидж для пенсійних, відкритих та інтервальних (публічних) фондів — 10; при створенні публічних фондів мінімум 10% у них має інвестувати відповідна КУА зі свого капіталу.

Втрати клієнтів від діяльності КУА по пенсійних і публічних фондах мають покриватися насамперед за рахунок капіталу КУА, який вона зобов'язана інвестувати у відповідні публічні фонди. Нараховані резерви на активи публічних і пенсійних фондів повинні зменшувати доходи і нормативний капітал КУА!

Запропонована система пруденційного регулювання фінансових організацій вирішує і проблеми макроекономічного регулювання. По-перше, вона виключає надмірну концентрацію залучених інвестицій на незначний власний капітал. Наприклад, сумнозвісний хедж-фонд LTCM (Long Term Capital Management) зміг залучити кошти на суму 125 млрд. дол., що перевищила його капітал у 100 разів! А з урахуванням позицій за деривативами — на суму 1,25 трлн. дол. (перевищення в 1000 разів).

Навіть найбільші комерційні банки США до кризи використовували леверидж (з урахуванням позабалансових зобов'язань) на рівні 70 (Citigroup) або 55 (Bank of America). Після кризи відбувся значний делеверидж (у Citigroup — до 14, у Bank of America — до 19).

По-друге, така система запроваджує **відповідальність капіталом за непрофесійні та необережні операції з грошима клієнтів** (це стосується групи ризику, тобто публічних і пенсійних фондів). Зрозуміло, що відповідальність капіталом і нарахування резервів за рахунок прибутку і капіталу фінансових організацій миттєво призведе до закриття багатьох фінансових

організацій, особливо КУА, які непрофесійно, а іноді по-шахрайськи поводяться із коштами клієнтів, залученими до публічних фондів.

Найскладніше питання — це здатність української фінансової влади, насамперед Міністерства фінансів і всіх регуляторів фінансових ринків, швидко запровадити на практиці цю досить просту систему регулювання.

Від влади вимагається не так уже й багато:

— запровадити нові економічні нормативи, а головне — розрахувати їх, ґрунтуючись на міжнародних стандартах фінансової звітності та аудиту;

— запровадити відповідні стандарти для всіх фінансових організацій і публічних акціонерних компаній;

— провести аудит КУА, які працюють з публічними та пенсійними фондами, **відповідальними** аудиторськими компаніями (не кишеньковими!), оцінити капітал і ліквідувати ті, що не відповідають новим економічним нормативам.

Які можуть бути альтернативи запропонованим рекомендаціям? На нашу думку, їх дві. Перша (найімовірніша) — нічого не робити, просто спостерігати, як деякі шахраюваті фінансові організації доїдуть (причому з маслом) кошти своїх клієнтів (жертв). Однак не карати такі компанії — означає, заохочувати їх, стимулювати зростання їх кількості і глузувати з деяких чесних фінансових організацій, які муситимуть скоро загинути... З ними остаточно має загинути і фондовий ринок. Нагадаю, цей ринок в інших країнах — потужний канал припливу капіталу в реальний сектор економіки.

Друга альтернатива — запровадити покарання за недбале, непрофесійне (я не кажу про явні зловживання) управління чужим майном апостеріорі (як, наприклад, водіїв транспортних засобів за ненавмисне завдання збитків). У Росії така альтернатива вже дискутується, причому йдеться не тільки про адміністративну, а й про кримінальну відповідальність. **ZN.UA**